

DE MACEDONUM NOMINIS VI ATQUE ORIGINE

Према Фрискову Речнику 163 излази да питање порекла и значења македонског имена стоји још увек отворено, иако су се њим бавили неколико угледних лингвиста. Једни међу њима, као А. Фик, мишљења су да су антички Македонци хеленско племе које је на путу према Средоземљу заостало у централном Балкану. Тако Фик њихово име тумачи као грчко у вези са придевом *μακεδνός* „висока раста“ и преводи „Hochländer“, тј. „брђани, врховци“. На овакво тумачење мора се одмах приметити да се придевом *μακεδνός* не одређује никакав геоморфолошки квалитет. Штавише, хомерски назив античке Македоније *Ἠμαθία* „песковит терен“ указује пре на низију и на приморску област око доњег Вардара, па се стога хомерским називом — не само код песника — обележава и јужна Македонија и северна Тесалија. Такво хомерско име античке Македоније дозвољава претпоставку да је продирање Македонаца ишло са југа према централном Балкану (о Ематији в. Ф. Папазоглу, *Макед. ірадови*, 109).

Други етимолошки покушај чини В. Пизани, који македонско име сматра негрчким али индоевропским, па га тумачи као резултат хапологије старијег сложеног имена **Махи-кеδόνες* „*deren Erde hoch ist*“. тј. „врховци“, дакле слично као и А. Фик. Против оба ова покушаја говори не само хомерски назив *Ἠμαθία* него и проста чињеница што ни један ни други не полази од датих чињеница, него од претпоставки да су стари Македонци брђани и да *μακεδνός* одређује планински терен. Стога је разумљиво што Фр. Шпехт, *Ursprung d. idg. Dekl.* 199 и 345 даје кондиционално мишљење о вези имена *Μακεδών* и *Μακέτης* са придевом *μακεδνός*.

Разуме се да ни поуздано грчка етимологија македонског имена ни на који начин не може доказати и утврдити грчко порекло самих античких Македонаца, поготово не стога што Македонцима није био дозвољен приступ олимпијским свечаностима и што се понеки народ зове алоглотским именом (Итали, Франци, *Graii*, *Graeci* итд.). Ако се ипак понека лексичка мрвица очигледно грчког порекла *γόλα* (*pro tradito γόδα*) — *χολάδες*, *δώραξ* — *θώραξ*, *κίναδοι* — *γνάθοι*, *κεβ(α)λή* — *κεφαλή*, *κόμβοι* — *γομφίοι* јавља као македонска глоса, јасно је да се ради о терминима ратне хирургије, коју су практиковали у Македонији грчки лекари. Од тих

лексичких мрвица поуздано је јаче одржање интервокалског сибиланта у македонским речима, јер та тврда фонетска чињеница одлучно одваја македонску фонетику од грчких дијалеката. Стога остаје на снази мишљење А. Мејеа, *Aperçu* 53 да грчки језик нимало није ближи македонском него било којем другом индоевропском језику. Свакако ће детаљније испитивање македонских глоса и топонима дати Македонцима место у балканској групи индоевропских Пеласта, којој припадају Пајонци и Дарданци, Илири и централнобалкански Венети и, што је нарочито важно, Бруги и Каукони. Можда Ј. Покорни има право што је у Регистар свога Речника (*Idg. et. Wb.* 75) пустио да Бруги и Дачани иду заједно са Трачанима и Македонцима.

Фик претпоставља суфиксалну варијанту *Μαχέτα* „Hochland“ која по свему изгледа потпуно корадикална, па је стога и Шпехт и Фриск третирају заједно са обликом *Μαχεδόνες*. Ипак не смемо заборавити да је то само претпоставка, и да се варијанте односно споредни облици, како каже Фриск, *Μαχέτης*, *Μαχέτις*, *Μαχέτη*, *Μαχέτᾱ* не могу напросто илустровати грчким апелативом *οἰκέτης*, који Р. Шантрен сматра сасвим правилним дериватом од глагола *οἰκέω* (исп. дублете *νεφεληγερέτα* поред *μητραχύρτης*). Много је вероватније стога да *Μαχέτης* не третирамо као *πομπῆ agentis*, него као индивидуализовани колектив старијег *Μαχετός* = *Μαχεδνός*.

Треба најзад поменути да и Гемол у свом Речнику придев *μαχεδνός* повезује не само са *μακρός* него и са именима *Μαχεδών* *Μαχεδονία*, али не у Фикову смислу, него онако како то чини Шантрен у Бајијеву Речнику када Херодотов (VIII, 43) израз *Δωρικόν τε καὶ Μαχεδνὸν ἔθνος* преводи „la race de haute stature, tribu dorienne“. И Џонс у Лидел-Скотову Речнику тај етникон одређује као специфично дорски, а за Дорце већ од К. О. Милера знамо да су се поприлично мешали са илирским Пеластима.

Све би то значило, на крају крајева, да је етникон *Μαχεδών* грчког порекла и да означава она централнобалканска племена, која су се истицала високим растом. Али ипак то не мора значити да су Македонци неко грчко племе, јер то нам не дозвољава фонетска индивидуалност старомакедонских глоса и имена. Због централнобалканске симбиозе разних племена већ у најстарије време, нисмо у стању да прецизније одредимо припадност сваке македонске глосе и имена. Али апелатив *σάρις(σ)α*, који је несумњиво македонски, показује иницијалски сибилант као рефлекс палаталног гутурала исто као и његови албански односно староиндијски корадикални деривати. Фитоним *δάρυλλος* показује прелаз *o/a* својствен илирској фонетици и непознат је грчким дијалектима. Исти прелаз морамо претпоставити и у македонској глоси *ἄζος—ἄζοξ* ∼ хидроним *Ἄξιός* „Eschenbach“ насупрот грч. *ῥξύα*. Али колебања не само у погледу вокала него и консонаната у већини „варварских“ глоса које бележе антички лексикографи намеће нам опрезност при тумачењу ове миксоглотске фонетике, која увек обилује разним неподударностима, а да и не говоримо

о хронолошкој и географској неодређености тих глоса, која је готово увек редовна појава.

Ако је македонско име, према изложеном, грчки превод неког негрчког етника, поставља се одмах питање како је гласио тај оригинални, старији назив македонских Индоевропљана, који су се, свакако, морали бар донекле разликовати од трачких и пајонских саплеменика на истоку, илирских Бруга на западу и венетских и дарданских Индоевропљана на северу. Третирање иницијалске дигаме, зна се, друкчије је у македонском него код индоевропских Бруга и Трачана, у чијим говорима овај спирант остаје непромењен или постаје звучан као у ајолских Грка (в. Дечев, *Характеристика* 80), док се у македонском, а вероватно и у централнобалканских Венета, губи (исп. "Εδεσσα, ἰζέλα ~ vesel, односно 'Ενετοί према Veneti). Али има још значајнија разлика, коју открива крупан културно-историјски феномен лексичке природе.

То је назив града као сталног насеља. Док у трачком и дачком имамо синониме δέβα dava, βρία и διζα, дотле у том погледу антички Македонци иду заједно са Словенима, Бругима, Дарданцима и оним индоевропским Пеластима који су на Криту основали Гортин и његову фонетски интересантну варијанту Κάрта, сачувану у Хесиџиевој глоси Καρτεμνίδαи „Γορτύνιοι“. У Тесалији имамо хомерско Γορτώνη и Γόρτων, а у самој Македонији Γορδ/τωνία (в. Ф. Папазоглу, о. с. 132). Са Крита су, свакако пре микенских Грка, Пеластии пренели овај крупан термин у Феникију, па је тако Картагина хибридни топоним Kart — hadat „urbs nova“. Разуме се да се поуздан траг овом термину сачувао и у централном Пелопонезу, а о појави овог топонима код анадолских Бруга није потребно ни говорити, јер ту имамо интересантну апофонију Gordon — Zordon. Овај последњи облик са звучним сибилантом подудара се убедљиво са руским корадикалима *iorog* и *жерг*. Тиме се потврђује дрвена, а не камена медитеранска ономастиологија таквог насеља. Кад томе додамо да је оснивач етрурске Кортоне био Дарданац, па макар то сматрали и легендом, ипак остаје чињеница да Бруги са Македонцима и Дарданцима чине посебну групу међу старобалканским Индоевропљанима.

Тој групи треба придружити не само њихове суседе Венете на централном Балкану, него и Кауконе, које помиње *Одисеја* у Трифилији (која се звала Κακωνία). У Анадолу јављају се као суседи Бруга, Венета и Пафлагона. Значи да су се одржале старобалканске суседске везе. Само име Каукона, за које, према Страбону, 345, античка традиција каже да су Пелазги — Пеластии, односно македонски колонисти на северозападном Анадолу (в. Дотен, *Anciens peuples de l'Europe*, 125), подудара се буквално са старогерманским Каукима у Фризији, јер се оба имена, заједно са савременим нем. придевом hoch „висок“, дакле μαχεδνός, своде на иев. *qoukos. Сам Дотен, исто као и мој први професор гр-

чког језика, М. Бедјанић (*Rječnik Homerovih pjesama*, s. v.), заступа сасвим прихватљиво мишљење да су Хомерови Каукони Пеласти, јер им је родоначелник Καῦκος, син Ликаонова и унук Пелазгов. По свему изгледа да је топоним Μάκιστος у кауконској Трифилији и хомофони ороним на Еубоји исто као и μακεδνός грчки превод оригиналног καῦκος „висок“.

Међутим, поред Каукона, које су — не зна се кад — Македонци довели као своје колонисте у Анадол, налазе се у најближем суседству и Венети, односно Енети по македонској фонетици. Етникон ових Индоевропљана помиње се не само на горњем Јадрану и у Анадолу, него и у централним Алпима, на Атлантику (Вандеја!), на Балтику, па и у самој Русији, где имамо племе Вјатича и антропоним Вјачеслав. М. Фасмер у свом Речнику, 246 преводи име *Вјачеслав* „größeren Ruhm habend“ и одбија сваку везу између руских *Вјатича* и античких Венета, „da zwischen dem Nasal und dem t kein Vokal gewesen ist“. У мом раду о Антига *Mélanges G. Ostrogorsky* II 44) одбацио сам ово Фасмерово тумачење као неосновано, јер имамо довољно примера из иев. номиналне морфологије који недвосмислено утврђују да се испред суфиксалних елемената t(n)г јављају примери са вокалом e и без тог вокала: нпр. gentis — γένετις, ἄκρος — ирски akero, и ἕλλός (од elnos) и слов. *јелен*, поред *лане* од olno. Штавише, у самом руском имамо паралелни облик за основно ven(e)to „велик“ који гласи *велей* „Riese“ (Фасмер, 180) са апофонском варијантом *волош*, која је очигледно архаична и поуздан доказ за иев. порекло целокупне ове лексичке групе. Варијанта *велей* *волош* има своје корадикално *велик*, па је тако промена n/l, на коју је указао Е. Банвенист, још један доказ више за архаичност ових корадикалних деривата. Речник САНУ има *велей* „препредењак, обешењак“, али нема Андрићевих *Велейтоваца*, чији се имењаци јављају око Лабе већ у VIII в. н. е. (в. Нидерле, *Matiel* I, 148). Апофонски облик *волош* према нормалној бази у *велей* можда је настао контактом са синонимом *волон* у *Всеволод* и сл.

Према изложеном, ради се о грчком преводу страног етника. Морамо стога наћи неки пример за такав поступак. У Херодота имамо сложено име иранског племена Ὀρδοχоруβάτιοι, чији оригинал гласи Tigrakhauda „људи са шиљатом шубаром“. На основу Херодотова превода поуздано смо обавештени о значењу имена Κορύβαντες „људи који носе фригијску капу“, па су због тога из темеља погрешна досадања тумачења што их бележи Фриск с. Κορύβαντες. Још лепшу паралелу за грчки превод старијег македонског имена Καῦκοτες пружа нам латински превод српског имена. Тај превод гласи Croata од старијег opera corrogata са вулгарнолат. прелазом. g/v. Због дуге пенултине немогуће је поређење са Dalmata, а географски монетат побија све раније етимолошке покушаје, будући да се хрватско име јавља искључиво на западној међи новостечене словенске територије. То не значи ништа друго, него да и оригинал sirbu „Срб(љ)ин“

претпоставља хетероклитичну основу (∞ себар, $\sigma\epsilon\mu\pi\rho\acute{o}\varsigma$ Сем-*берија*) са значењем „задругар, колективни земљорадник“, на што указује и украјински дериват прысербыты ся „придружити се“. Та хетероклитичка основа гласила је првобитно $\text{simb\ddot{e}n}/\text{simbero}$, при чему је промена назала у првом слогу резултат дисимилације према назалном суфиксу. Али и без такве комбиноване дисимилације имамо у вулгарнолатинском агма од anima , а да и не спомињем старије случајеве као sarmen од $*\text{sanmen}$. Та претпостављена хетероклитична основа потврђена је за антички Балкан врло рано, о чему ће бити говора на другом месту.

Да закључимо. Име Μακεδών је грчки превод аутохтоног Καυκος и Venetos „велик, висок“ и има своју семантичку паралелу у етнику Μεγαλιώτης , који помиње Аристотел у својој *Ποιήσις*, 21.

Београд.

М. Будимир.

ARGUMENTUM

M. Budimir: DE MACEDONUM NOMINIS VI ATQUE ORIGINE

Macedonum nomen Graeca est versio nominis Cauconum qui stirpis Macedonicae immo Pelasticae erant. Cuius gentis antiquitatem eximiam toponymia *ghordhos „πόλις ξυλίνη“ demonstrat quae toponymia in nonnullis regionibus Graeciae, Asiae Minoris, Cretae occurrit. Nomen Veneti qui una cum Macedonibus Phrygibus Dardanisque Homericis apparent, idem valet quod $\kappa\alpha\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ i. e. $\mu\alpha\kappa\epsilon\delta\omega\acute{o}\varsigma$ „vir excelsae staturae“.